

УДК 364:004(477):355.01

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.3.17>

Тетяна СПІРІНА

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи та консультування, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0003-0287-7343

Scopus Author ID: 57950126200

Вадим ЛЮТИЙ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та консультування, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0002-9105-0470

Ольга ШВЕД

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та консультування, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0003-4251-3894

Scopus Author ID: 57277857400

Бібліографічний опис статті: Спіріна, Т., Лютий, В., Швед, О. (2026). Виклики та перспективи соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в сільських громадах. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 130–140, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.3.17>

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В СІЛЬСЬКИХ ГРОМАДАХ

Статтю присвячено теоретичному осмисленню сучасних викликів соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в сільських громадах України та визначенню перспектив її розвитку в умовах трансформації системи соціальних послуг. Актуальність дослідження зумовлена суттєвими змінами, що відбулися у функціонуванні територіальних громад унаслідок повномасштабної війни, зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб, нерівномірністю розвитку соціальної інфраструктури та необхідністю забезпечення доступності якісних соціальних послуг незалежно від місця проживання людини.

У статті обґрунтовано, що сучасна соціальна робота у сільських громадах виходить за межі традиційного надання соціальних послуг і дедалі більше орієнтується на розвиток громади, зміцнення її соціальної стійкості та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у місцеве середовище. Здійснено аналіз особливостей сільських громад як середовища організації соціальної роботи, визначено специфіку потреб внутрішньо переміщених осіб та охарактеризовано чинники, які впливають на ефективність професійної діяльності соціальних працівників.

Визначено основні виклики соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами у сільських громадах, серед яких кадровий дефіцит, багатофункціональність діяльності соціальних працівників, недостатня координація між суб'єктами соціальної роботи, обмеженість фінансових ресурсів, необхідність постійної адаптації до змін нормативно-правового регулювання, а також складність забезпечення комплексної соціальної підтримки різних категорій внутрішньо переміщених осіб.

Обґрунтовано перспективні напрями розвитку соціальної роботи, серед яких цифровізація соціальних послуг, розвиток міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії, посилення ролі громадських організацій, впровадження інноваційних технологій соціальної роботи, розвиток мобільних соціальних служб та безперервне підвищення професійної компетентності фахівців. Доведено, що комплексне впровадження зазначених напрямів сприятиме підвищенню доступності та якості соціальних послуг, ефективнішій інтеграції внутрішньо переміщених осіб

© Т. Спіріна, В. Лютий, О. Швед, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

у приймаючі громади, зміцненню соціальної стійкості територіальних громад і формуванню сучасної моделі соціальної роботи, орієнтованої на потреби людини та сталий розвиток громади.

Ключові слова: соціальна робота, внутрішньо переміщені особи, сільські громади, соціальні послуги, територіальна громада, цифровізація соціальних послуг, громадські організації, деокуповані громади, соціальна підтримка.

Tetiana SPIRINA

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of Social Work and Counseling, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0003-0287-7343

Scopus Author ID: 57950126200

Vadym LIUTYI

PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Social Work and Counseling, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0002-9105-0470

Olha SHVED

PhD in Sociology, Associate Professor at the Department of Social Work and Counseling, Kyiv Metropolitan University, 18/2 Bulvarno-Kudriavska str., Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0003-4251-3894

Scopus Author ID: 57277857400

To cite this article: Spirina, T., Liutyi, V., Shved, O. (2026). Vyklyky ta perspektyvy sotsialnoyi roboty z vnutrishno peremishchenymy osobamy v silskykh hromadakh [Challenges and prospects of social work with internally displaced persons in rural communities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 130–140, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.3.17>

CHALLENGES AND PROSPECTS OF SOCIAL WORK WITH INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN RURAL COMMUNITIES

The article is devoted to the theoretical understanding of modern challenges of social work with internally displaced persons in rural communities of Ukraine and the determination of the prospects for its development in the context of the transformation of the social services system. The relevance of the study is due to the significant changes that have occurred in the functioning of territorial communities as a result of the full-scale war, the increase in the number of internally displaced persons, the uneven development of social infrastructure, and the need to ensure the availability of quality social services regardless of a person's place of residence.

The article substantiates that modern social work in rural communities goes beyond the traditional provision of social services and is increasingly focused on community development, strengthening its social resilience, and integrating internally displaced persons into the local environment. An analysis of the features of rural communities as an environment for organizing social work was carried out, the specific needs of internally displaced persons were identified, and the factors that influence the effectiveness of the professional activities of social workers were characterized.

The main challenges of social work with internally displaced persons in rural communities have been identified, including staff shortages, multifunctionality of social workers' activities, insufficient coordination between social work entities, limited financial resources, the need for constant adaptation to changes in regulatory and legal regulations, as well as the difficulty of providing comprehensive social support for various categories of internally displaced persons.

Promising directions for the development of social work are substantiated, including the digitalization of social services, the development of interdepartmental and intersectoral interaction, strengthening the role of public organizations, the introduction of innovative technologies in social work, the development of mobile social services, and the continuous improvement of professional competence of specialists. It has been proven that the comprehensive implementation of these areas will contribute to increasing the accessibility and quality of social services, more effective integration of internally displaced persons into host communities, strengthening the social stability of territorial communities, and forming a modern model of social work focused on human needs and sustainable community development.

Key words: social work, internally displaced persons, rural communities, social services, territorial community, digitalization of social services, civil society organizations, de-occupied communities, social support.

Постановка проблеми. Соціальна робота як професія та академічна дисципліна відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної справедливості, захисті прав людини, зміцненні соціальної згуртованості та розширенні можливостей людей і громад. Відповідно до Глобального визначення соціальної роботи, ухваленого Міжнародною федерацією соціальних працівників (IFSW) та Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи (IASSW), соціальна робота спрямована на досягнення соціальних змін і розвитку, соціальної єдності, розширення прав і можливостей людей, ґрунтується на принципах соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманіття. У сучасному світі соціальна робота дедалі більше розглядається не лише як система надання допомоги окремим особам чи сім'ям, а як механізм формування стійких, інклюзивних і спроможних громад, здатних ефективно реагувати на суспільні виклики, кризи та гуманітарні катастрофи.

Повномасштабна війна в Україні стала одним із найбільших гуманітарних викликів сучасної Європи, зумовивши безпрецедентне внутрішнє переміщення населення та суттєво змінивши зміст, форми й пріоритети соціальної роботи. Значна кількість внутрішньо переміщених осіб інтегрується не лише у великі міста, а й у сільські територіальні громади, які дедалі частіше виконують функції приймаючих громад. За цих умов соціальна робота виходить далеко за межі традиційного надання соціальних послуг і охоплює підтримку процесів соціальної інтеграції, розвиток соціального капіталу, зміцнення місцевої згуртованості, посередництво між різними соціальними групами, мобілізацію ресурсів громади та формування умов для сталого розвитку.

Водночас саме сільські громади характеризуються специфічними умовами здійснення соціальної роботи. Невисока щільність населення, територіальна розосередженість населених пунктів, обмежена доступність спеціалізованих соціальних, медичних і психологічних послуг, кадровий дефіцит, недостатній розвиток транспортної та цифрової інфраструктури істотно впливають на можливості забезпечення своєчасної й комплексної підтримки внутрішньо переміщених осіб. Разом із тим

сільські громади нерідко мають значний потенціал соціальної згуртованості, взаємної підтримки, розвитку локального лідерства, громадської активності та міжсекторального партнерства, що створює передумови для впровадження інноваційних моделей соціальної роботи.

Сучасні міжнародні підходи дедалі більше орієнтують соціальну роботу на розвиток громади, міжпрофесійну взаємодію, використання цифрових технологій, участь громадян у прийнятті рішень, зміцнення спроможності місцевих інституцій і забезпечення рівного доступу до соціальних послуг незалежно від місця проживання людини. У цьому контексті особливої актуальності набуває осмислення того, наскільки існуюча система соціальної роботи у сільських громадах України відповідає новим соціальним реаліям, потребам внутрішньо переміщених осіб та сучасним міжнародним стандартам професії.

Попри активний розвиток наукових досліджень, присвячених підтримці внутрішньо переміщених осіб, значна частина з них зосереджується на питаннях соціального захисту, гуманітарного реагування або загальних механізмах надання соціальних послуг. Натомість комплексний аналіз викликів і перспектив соціальної роботи саме в сільських громадах, які дедалі частіше стають простором довготривалої інтеграції внутрішньо переміщених осіб, залишається недостатньо розробленим. Це зумовлює необхідність поглибленого наукового осмислення сучасних викликів, пошуку ефективних моделей професійної діяльності та визначення перспектив розвитку соціальної роботи, здатної забезпечувати соціальну стійкість громад і гідну якість життя людей в умовах тривалих суспільних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової літератури свідчить, що впродовж останніх років проблематика соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами особливої актуальності набула як у вітчизняному, так і в міжнародному науковому дискурсі. Найбільшу увагу дослідники приділяють питанням адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб, розвитку системи соціальних послуг, міжсекторальної взаємодії, діяльності громадських організацій, цифровізації соціальної сфери та підвищенню спро-

можності територіальних громад реагувати на наслідки війни. Водночас соціальна робота саме у сільських громадах, особливо тих, що прийняли значну кількість внутрішньо переміщених осіб або були деокуповані, залишається недостатньо дослідженим напрямом.

Теоретичні засади сучасної соціальної роботи, її цінності, принципи та пріоритетні напрями розвитку розкрито у навчальному посібнику «Актуальні питання соціальної роботи». Авторський колектив обґрунтовує необхідність переходу до людиноцентричної моделі соціальної роботи, розвитку інтегрованих соціальних послуг, міжпрофесійної взаємодії та орієнтації на потреби громади як основного середовища життєдіяльності людини (Актуальні питання соціальної роботи, 2023).

Вагомий внесок у розвиток методологічних засад соціальної роботи здійснила О. Безпалько, яка розглядає соціальне проектування як ефективний інструмент вирішення соціальних проблем, розвитку місцевих громад, залучення громадян до прийняття рішень та мобілізації місцевих ресурсів (Безпалько, 2010). Запропоновані авторкою підходи не втратили актуальності й сьогодні, особливо в умовах необхідності відновлення громад, що зазнали негативних наслідків війни.

Суттєву увагу сучасні дослідники приділяють розвитку соціальної роботи на рівні територіальних громад. Зокрема, А. Дуля, М. Лехолетова та Т. Спіріна розглядають соціальний менеджмент як інструмент розвитку соціальної роботи в громаді, акцентуючи увагу на стратегічному плануванні, ефективному використанні ресурсів, розвитку партнерства та координації діяльності різних суб'єктів соціальної роботи (Дуля, Лехолетова, Спіріна, 2026).

Окремий напрям досліджень присвячений соціальній підтримці внутрішньо переміщених осіб. В. Лях визначає ключові завдання соціальної роботи з ВПО, серед яких комплексна оцінка потреб, соціальний супровід, сприяння інтеграції у приймаючі громади, забезпечення доступу до соціальних послуг та розвиток спроможності людей самостійно долати складні життєві обставини (Лях, 2025). У подальших дослідженнях автор аналізує виклики, з якими стикаються громадські орга-

нізації України, що здійснюють соціальну підтримку внутрішньо переміщених осіб, наголошуючи на необхідності зміцнення їхньої організаційної стійкості, кадрового потенціалу та міжсекторальної взаємодії (Лях, 2024). Крім того, В. Лях пропонує класифікацію соціальних проектів громадських організацій, що дозволяє систематизувати сучасні підходи до проектної діяльності у сфері соціальної підтримки населення (Лях, 2024).

Важливим напрямом сучасних наукових досліджень є вивчення діяльності громадських організацій щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб. А. Дуля та В. Лютий доводять, що недержавні організації не обмежуються наданням гуманітарної допомоги, а виконують функції представництва інтересів ВПО, адвокації їхніх прав, розвитку соціального партнерства та взаємодії з органами державної влади й місцевого самоврядування (Дуля, Лютий, 2023). Доповнюючи ці напрацювання, В. Лютий та А. Дуля аналізують потреби сімей внутрішньо переміщених осіб з дітьми та обґрунтовують необхідність розвитку комплексної, сімейно орієнтованої соціальної роботи, яка враховує не лише матеріальні, а й психологічні, соціальні та адаптаційні потреби родин (Лютий, Дуля, 2023). Подібних висновків доходять і Т. Спіріна та Я. Мартинюк, які розглядають проектну діяльність неурядових організацій як один із найбільш ефективних механізмів розвитку соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб у громадах (Спіріна, Мартинюк, 2024).

Окремий пласт сучасних досліджень присвячено цифровій трансформації соціальної сфери. С. Гунько та Т. Лях, спираючись на експертні оцінки, визначають основні проблеми цифровізації соціальних послуг у сільських громадах, серед яких нерозвиненість цифрової інфраструктури, недостатній рівень цифрових компетентностей населення й фахівців, кадровий дефіцит та нерівномірна доступність цифрових сервісів (Гунько, Лях, 2025). Подальший розвиток цієї проблематики представлено у міжнародній монографії, де С. Гунько та В. Лях розкривають особливості цифровізації соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в українських громадах, обґрунтовуючи перспективність цифрових технологій для забезпечення доступності соціальних послуг,

підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії та розвитку клієнтоорієнтованої соціальної роботи (Гулько, Лях, 2026).

Значну увагу дослідники приділяють і підтримці окремих категорій внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, С. Гулько та В. Лях досліджують напрями соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю в територіальній громаді, підкреслюючи важливість індивідуалізації соціальної роботи, забезпечення доступності соціальних послуг та розвитку міжвідомчої взаємодії (Гулько, Лях, 2025).

Попри значну кількість наукових праць, присвячених соціальній підтримці внутрішньо переміщених осіб, розвитку соціальних послуг, діяльності громадських організацій, цифровізації соціальної сфери та розвитку територіальних громад, аналіз літератури засвідчує відсутність комплексних досліджень, у яких сучасні виклики соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в сільських громадах розглядалися б у взаємозв'язку з перспективами її розвитку в умовах трансформації системи соціальних послуг. Недостатньо висвітленими залишаються питання впливу кадрових, організаційних, правових, фінансових і соціальних викликів на ефективність соціальної роботи в сільських, зокрема деокупованих, громадах, а також можливості розвитку сучасних моделей надання соціальних послуг на засадах цифровізації, міжсекторальної взаємодії, активної участі громадських організацій та підвищення професійної спроможності фахівців.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сучасних викликів соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в сільських громадах та визначення перспектив її розвитку в умовах трансформації системи соціальних послуг.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна в Україні суттєво змінила просторову структуру розселення внутрішньо переміщених осіб. Якщо на початковому етапі значна частина ВПО концентрувалася переважно у великих містах, то в міру затягування війни дедалі більше людей інтегрувалися у життя територіальних громад, зокрема сільських. Для багатьох внутрішньо переміщених осіб саме сільські громади стали не тим-

часовим прихистком, а місцем тривалого проживання, працевлаштування, навчання дітей та відновлення соціальних зв'язків. За таких умов соціальна робота виходить за межі надання окремих соціальних послуг і набуває комплексного характеру, поєднуючи функції соціальної підтримки, соціальної інтеграції, розвитку громади та посилення її соціальної згуртованості (Актуальні питання соціальної роботи, 2023; Лях, 2025).

Сучасна соціальна робота дедалі більше орієнтується на громаду як основне середовище життя людини. Саме на рівні територіальної громади формується доступність соціальних послуг, забезпечується взаємодія між органами місцевого самоврядування, закладами соціального захисту, освіти, охорони здоров'я, громадськими організаціями та волонтерами, а також створюються умови для активної участі мешканців у вирішенні місцевих соціальних проблем (Актуальні питання соціальної роботи, 2023; Дуля, Лехолетова, Спіріна, 2026). У цьому контексті ефективність соціальної роботи значною мірою визначається не лише професійною діяльністю соціальних працівників, а й загальною спроможністю громади мобілізувати власні ресурси, координувати діяльність різних суб'єктів та оперативно реагувати на нові виклики.

Водночас сільські громади істотно відрізняються від міських за умовами організації соціальної роботи. Насамперед це пов'язано з меншою чисельністю населення, територіальною розосередженістю населених пунктів, обмеженою транспортною доступністю, недостатньо розвиненою соціальною інфраструктурою та дефіцитом спеціалізованих соціальних послуг. У багатьох громадах один фахівець із соціальної роботи одночасно здійснює оцінку потреб, соціальний супровід сімей, координацію надання соціальних послуг, взаємодію з громадськими організаціями, ведення документації та реалізацію державних програм соціальної підтримки. Це суттєво збільшує професійне навантаження та ускладнює забезпечення індивідуалізованого підходу до кожного отримувача соціальних послуг (Гулько, Лях, 2025).

Особливості соціальної роботи в сільських громадах визначаються також специфікою

потреб внутрішньо переміщених осіб. Поряд із необхідністю забезпечення житлом, матеріальною підтримкою та доступом до базових соціальних послуг важливого значення набувають питання інтеграції у нове соціальне середовище, відновлення соціальних зв'язків, працевлаштування, психологічної адаптації та включення дітей до освітнього простору громади. Особливої уваги потребують сім'ї з дітьми, які нерідко одночасно стикаються з економічними труднощами, психологічними наслідками вимушеного переміщення, втратою соціального оточення та необхідністю адаптації до нових умов життя. За таких обставин соціальна робота має будуватися на комплексній оцінці потреб сім'ї та міждисциплінарній взаємодії різних фахівців (Лютій, Дуля, 2023).

Важливою особливістю сільських громад є значний потенціал розвитку горизонтальних соціальних зв'язків. На відміну від великих міст, де соціальна підтримка переважно інституціоналізована, у сільській місцевості істотну роль відіграють неформальні практики взаємодопомоги, сусідської підтримки, громадської активності та волонтерства. Саме вони нерідко стають важливим ресурсом соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб, сприяючи формуванню довіри, відчуття безпеки та приналежності до нової громади. Водночас ефективність таких практик значною мірою залежить від рівня соціальної згуртованості громади, її відкритості до прийняття нових мешканців та здатності місцевих інституцій координувати діяльність різних суб'єктів соціальної підтримки (Дуля, Лютій, 2023; Спіріна, Мартинюк, 2024).

Особливого значення проблема організації соціальної роботи набуває у деокупованих сільських громадах. Їх розвиток відбувається в умовах руйнування соціальної інфраструктури, втрати кадрового потенціалу, мінної небезпеки, пошкодження транспортного сполучення, обмеженого доступу до медичних та освітніх послуг, а також значного психологічного виснаження населення. За таких умов внутрішньо переміщені особи нерідко одночасно виступають як отримувачами соціальної підтримки, так і активними учасниками процесів відновлення громади. Це зумовлює необхідність переходу від переважно компенсаційної моделі соціальної роботи до моделі,

орієнтованої на розвиток людського потенціалу, зміцнення життєстійкості населення та відновлення соціального капіталу громади (Лях, 2025; Гунько, Лях, 2026).

Суттєвий вплив на організацію соціальної роботи має діяльність громадських організацій. Сьогодні вони дедалі частіше виступають не лише як надавачі окремих соціальних послуг чи гуманітарної допомоги, а як повноправні партнери органів місцевого самоврядування у плануванні, реалізації та оцінюванні соціальних програм. Проектна діяльність громадських організацій дозволяє залучати додаткові фінансові ресурси, апробувати інноваційні соціальні технології, розвивати мобільні форми соціальної роботи та забезпечувати підтримку тих категорій населення, потреби яких не завжди можуть бути повністю задоволені державними інституціями (Лях, 2024; Лях, 2024; Дуля, Лютій, 2023; Спіріна, Котелевець, Дуля, 2025).

Таким чином, сільські громади є специфічним середовищем здійснення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, у якому поєднуються значні ресурсні обмеження та водночас суттєвий потенціал розвитку місцевої взаємодії, партнерства і громадської активності. Саме ця подвійність визначає специфіку професійної діяльності соціальних працівників та потребує пошуку нових моделей організації соціальної роботи, здатних ефективно відповідати на сучасні суспільні виклики. У зв'язку з цим особливого значення набуває аналіз тих факторів, які сьогодні найбільше впливають на ефективність соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в сільських громадах.

Визначені особливості функціонування сільських громад безпосередньо впливають на зміст і характер соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. Поєднання обмежених ресурсів, зростання потреб населення, необхідності інтеграції нових мешканців та відновлення соціальної згуртованості громади формує комплекс взаємопов'язаних викликів, які визначають сучасний стан розвитку соціальної роботи. Ці виклики не існують ізольовано, а взаємно посилюють один одного, охоплюючи кадрову, організаційну, правову, фінансову та соціальну складові функціонування системи соціальних послуг.

Отже, одним із найсуттєвіших викликів є кадровий. Значна частина сільських громад характеризується недостатньою кількістю фахівців із соціальної роботи, а також нерівномірним розподілом кадрового потенціалу між громадами. У невеликих територіальних громадах один соціальний працівник нерідко виконує функції кейс-менеджера, консультанта, координатора міжвідомчої взаємодії, організатора соціальних послуг, адміністратора державних програм та посередника між громадою й громадськими організаціями. Подібна багатофункціональність, хоча й демонструє високий рівень професійної адаптивності, одночасно призводить до надмірного професійного навантаження, ризиків емоційного виснаження та зниження якості соціального супроводу.

Особливо відчутним кадровий дефіцит стає в умовах тривалого супроводу внутрішньо переміщених осіб. Якщо на початкових етапах переміщення основними потребами були реєстрація, гуманітарна допомога та забезпечення тимчасовим житлом, то сьогодні дедалі більшої актуальності набувають питання соціальної інтеграції, працевлаштування, відновлення соціальних зв'язків, психологічної підтримки, роботи з дітьми, людьми похилого віку, особами з інвалідністю та сім'ями військовослужбовців. Це істотно ускладнює професійну діяльність соціальних працівників і потребує нових компетентностей, які виходять далеко за межі традиційного надання соціальних послуг.

Не менш складними залишаються організаційні виклики. У багатьох громадах система соціальної роботи продовжує функціонувати за моделями, сформованими до початку повномасштабної війни, тоді як соціальна ситуація докорінно змінилася. Це проявляється у недостатній координації між суб'єктами соціальної роботи, дублюванні окремих функцій, складності обміну інформацією між установами, а іноді – у відсутності єдиного бачення процесу соціального супроводу внутрішньо переміщених осіб. У таких умовах ефективність соціальної роботи дедалі більше залежить від здатності громади формувати інтегровану систему взаємодії між органами місцевого самоврядування, закладами соціального захисту,

освіти, охорони здоров'я, службою зайнятості, громадськими організаціями та волонтерськими ініціативами.

Окрему групу становлять фінансові виклики. Розширення кола отримувачів соціальних послуг закономірно супроводжується збільшенням навантаження на місцеві бюджети. При цьому фінансові можливості сільських громад істотно різняться, що впливає на доступність соціальних послуг, можливості залучення додаткових фахівців, розвитку соціальної інфраструктури та впровадження інноваційних форм соціальної роботи. У цих умовах дедалі більшого значення набуває залучення ресурсів міжнародних організацій, благодійних фондів, програм технічної допомоги та грантового фінансування. Водночас проектна підтримка не може повністю компенсувати потребу у стабільному функціонуванні місцевої системи соціальних послуг, а тому одним із пріоритетних завдань залишається забезпечення її фінансової стійкості.

Суттєві труднощі виникають і в правовій площині. Нормативно-правова база, яка регулює сферу соціальних послуг, активно оновлюється відповідно до нових суспільних потреб. Проте швидкість цих змін нерідко створює додаткове навантаження на практиків, які повинні оперативнo адаптуватися до нових процедур, порядків надання допомоги, механізмів взаємодії між державними й недержавними суб'єктами соціальної роботи. Це вимагає постійного професійного розвитку, безперервного навчання та ефективного інформаційного супроводу фахівців.

Поряд із кадровими, організаційними, фінансовими та правовими викликами дедалі більшого значення набувають соціальні виклики. Їх специфіка полягає в тому, що внутрішньо переміщені особи не є однорідною соціальною групою. Вони відрізняються за віком, сімейним станом, життєвим досвідом, професійною зайнятістю, рівнем соціальної адаптації, станом здоров'я та пережитим травматичним досвідом. Відповідно соціальна робота має бути максимально гнучкою, індивідуалізованою та орієнтованою не лише на задоволення поточних потреб, а й на зміцнення життєстійкості людини, розвиток її власного потенціалу та активне включення у життя громади.

Особливо складною є ситуація в деокупованих сільських громадах. Тут соціальна робота здійснюється в умовах одночасного відновлення інфраструктури, повернення населення, ліквідації наслідків бойових дій, психологічної травматизації мешканців і дефіциту людських ресурсів. У багатьох випадках саме соціальний працівник стає першою особою, до якої звертаються мешканці з найрізноманітнішими питаннями – від оформлення соціальної допомоги до пошуку житла, документів чи психологічної підтримки. Це істотно розширює професійні функції соціальної роботи та потребує розвитку нових моделей міжвідомчої взаємодії.

Отже, сучасні виклики соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами у сільських громадах не можуть розглядатися ізольовано один від одного. Вони утворюють взаємопов'язану систему, у якій кадрові обмеження впливають на організацію соціальних послуг, фінансові можливості визначають масштаби їх розвитку, правові зміни потребують постійного професійного вдосконалення фахівців, а соціальні процеси формують нові потреби населення. Саме тому пошук ефективних відповідей на окреслені виклики потребує не лише удосконалення окремих елементів системи соціальної роботи, а її комплексної трансформації відповідно до сучасних суспільних реалій.

Комплексна трансформація соціальної роботи у сільських громадах має ґрунтуватися на переосмисленні її ролі в розвитку громади. Якщо традиційно діяльність соціальних служб була зорієнтована переважно на реагування на складні життєві обставини окремої людини чи сім'ї, то сучасні умови потребують переходу до моделі, у якій соціальна робота стає одним із чинників формування соціальної стійкості громади, розвитку її людського потенціалу та зміцнення соціальної згуртованості. Такий підхід передбачає поєднання соціальної підтримки, розвитку місцевих ресурсів, партнерської взаємодії та активної участі самих мешканців у вирішенні суспільно значущих проблем.

Одним із ключових напрямів розвитку соціальної роботи є подальша цифровізація соціальних послуг. Йдеться не лише про впровадження окремих електронних сервісів, а про

формування єдиного цифрового середовища, яке забезпечуватиме безперервність соціального супроводу, оперативний обмін інформацією між суб'єктами соціальної роботи, спрощення адміністративних процедур та підвищення доступності соціальних послуг незалежно від місця проживання отримувача. Особливої актуальності це набуває для сільських громад, де територіальна віддаленість населених пунктів і кадровий дефіцит значно ускладнюють доступ населення до соціальної підтримки.

Не менш важливим напрямом є розвиток міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії. Ефективне вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб уже неможливе виключно силами соціальних служб. Воно потребує системної співпраці органів місцевого самоврядування, закладів освіти, охорони здоров'я, центрів зайнятості, правоохоронних органів, громадських і благодійних організацій, волонтерських ініціатив та міжнародних партнерів. Саме інтеграція ресурсів різних інституцій створює передумови для комплексного задоволення потреб людини, скорочує час реагування на кризові ситуації та сприяє ефективнішому використанню ресурсів громади.

Подальший розвиток соціальної роботи неможливий без активної участі громадських організацій. Практика останніх років переконливо засвідчила, що вони стали не лише важливими партнерами органів державної влади та місцевого самоврядування, а й самостійними суб'єктами соціальної роботи, які впроваджують інноваційні соціальні технології, реалізують соціальні проекти, здійснюють адвокацію прав внутрішньо переміщених осіб, залучають міжнародні ресурси та оперативно реагують на нові соціальні потреби. Подальше зміцнення партнерства між державним і громадським секторами є необхідною умовою підвищення ефективності системи соціальної підтримки населення.

Водночас особливої уваги потребує розвиток професійної спроможності фахівців соціальної роботи. Сучасний соціальний працівник повинен володіти не лише знаннями законодавства чи технологій надання соціальних послуг, а й компетентностями у сфері кризового консультування, кейс-менеджменту, соціального проектування, цифрових технологій,

міжвідомчої взаємодії та фасилітації процесів розвитку громади. Саме безперервний професійний розвиток стає однією з основних передумов забезпечення якості соціальної роботи в умовах постійних суспільних змін.

Окремого значення набуває впровадження інноваційних технологій соціальної роботи. Поряд із традиційними формами соціального супроводу дедалі більшого поширення набувають мобільні соціальні служби, мультидисциплінарні команди, дистанційне консультування, соціальне проєктування, соціальний менеджмент та інші моделі, що забезпечують гнучкість, оперативність і клієнтоорієнтованість соціальної підтримки. Їх використання дозволяє більш ефективно реагувати на потреби внутрішньо переміщених осіб, особливо у громадах зі складною логістикою та недостатньо розвиненою інфраструктурою.

Особливу увагу доцільно приділити деокупованим сільським громадам, де соціальна робота повинна поєднувати завдання соціальної підтримки населення із процесами відновлення громади. За таких умов соціальний працівник дедалі частіше виступає не лише надавачем соціальних послуг, а й координатором взаємодії різних інституцій, фасилітатором громадських ініціатив, посередником між мешканцями та органами влади, учасником процесів відновлення соціального капіталу та розвитку людського потенціалу. Саме тому деокуповані громади можуть стати середовищем апробації нових моделей соціальної роботи, орієнтованих на довгострокову соціальну стійкість, інклюзивність та розвиток місцевих громад.

Висновки. Отож, встановлено, що специфіка соціальної роботи у сільських громадах визначається поєднанням територіальної віддаленості населених пунктів, обмеженості

кадрових, фінансових та інфраструктурних ресурсів із необхідністю забезпечення комплексної підтримки внутрішньо переміщених осіб та їх інтеграції у життя громади. Особливої актуальності ці питання набувають у деокупованих громадах, де соціальна робота одночасно виконує функції соціальної підтримки населення та сприяє відновленню соціального потенціалу територій.

Обґрунтовано, що сучасні виклики соціальної роботи мають комплексний характер і охоплюють кадрові, організаційні, правові, фінансові та соціальні аспекти функціонування системи соціальних послуг. Їх взаємозв'язок зумовлює необхідність переходу від фрагментарного реагування на окремі проблеми до комплексного розвитку системи соціальної роботи на рівні територіальної громади.

Визначено, що перспективи розвитку соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами у сільських громадах пов'язані з цифровізацією соціальних послуг, розвитком міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії, посиленням ролі громадських організацій, упровадженням інноваційних технологій соціальної роботи та безперервним професійним розвитком фахівців. Реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню доступності, якості та ефективності соціальних послуг, а також зміцненню соціальної стійкості територіальних громад.

Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо в розробленні моделей організації соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в деокупованих сільських громадах, оцінюванні ефективності цифрових технологій у наданні соціальних послуг, а також у вивченні впливу міжсекторального партнерства на розвиток соціальної стійкості територіальних громад.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред. О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : PIK-Y, 2023. 420 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/>.
2. Безпалько О. В. Соціальне проєктування : навч. посіб. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2010. 127 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/2615/1/o_bezpalko_sp_il_kubg.pdf.
3. Гунько С., Лях В. Напрями соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю в територіальній громаді. Humanitas. 2025. № 4. С. 15–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.4.3>
4. Гунько С., Лях Т. Експертні оцінки проблем цифровізації соціальних послуг у сільських громадах. Social Work and Education. 2025. Т. 12, № 3. С. 444–453. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.12>
5. Дуля А., Лютий В. Досвід представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб недержавними організаціями. Humanitas. 2023. № 3. С. 15–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.3>

6. Дуля А. В., Лехолетова М. М., Спіріна Т. П. Соціальний менеджмент як інструмент розвитку соціальної роботи в громаді. Науковий журнал Хортицької національної академії. 2026. Т. 14, № 1. С. 114–125. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2026-14-8>
7. Лютий В., Дуля А. Сім'ї внутрішньо переміщених осіб з дітьми: потреби та стратегії опанування складними обставинами. *Humanitas*. 2023. № 1. С. 49–58. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.7>
8. Лях В. В. Характеристика проблем і викликів, із якими стикаються громадські організації України, що надають соціальну підтримку внутрішньо переміщеним особам. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2024. № 2. С. 62–72. URL: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-62-72>
9. Лях В. Ключові завдання соціальної роботи з підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Humanitas*. 2025. № 2. С. 134–140. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.18>
10. Лях В. Підходи до класифікації соціальних проєктів громадських організацій. *Humanitas*. 2024. № 2. С. 72–79. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.11>
11. Спіріна Т., Котелевець А., Дуля А. В. Огляд досвіду проєктної діяльності неурядових організацій щодо соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2025. Т. 1, № 12. С. 36–43. URL: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2025-12-19>
12. Спіріна Т., Мартинюк Я. Проєктування як інструмент розв'язання проблем територіальних громад, постраждалих від воєнних дій. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*, № 3(148). С. 105–109. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/21394>
13. Gunko S., Liakh V. Digitalising Social Work Support for Internally Displaced Persons in Ukrainian Communities. *Social Work in Wartime Ukraine: Changing the Professional Landscape* : монографія / ed. by T. Semigina. Tallinn, 2026. P. 155–186. URL: <https://teadmus.org/main-publications/sm-102>

REFERENCES:

1. Denysiuk, O., Epel, O., Liakh, T., & Sylantieva, I. (Eds.). (2023). *Aktualni pytannia sotsialnoi roboty* [Current issues of social work]. RIK-U. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/> [in Ukrainian].
2. Bezpalko, O. V. (2010). *Sotsialne proiektuvannia* [Social designing]. Borys Grinchenko Kyiv University. https://elibrary.kubg.edu.ua/2615/1/o_bezpalko_sp_il_kubg.pdf [in Ukrainian].
3. Hunko, S., & Liakh, V. (2025). Napriamy sotsialnoi pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib z linvalidnistiu v terytorialnii hromadi [Directions of social support for internally displaced persons with disabilities in the territorial community]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (4), 15–21. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.4.3> [in Ukrainian].
4. Hunko, S., & Liakh, T. (2025). Ekspertni otsinky problem tsyfrovizatsii sotsialnykh posluh u silskykh hromadakh [Expert assessments of the problems of digitalization of social services in rural communities]. *Social Work and Education*, 12(3), 444–453. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.12> [in Ukrainian].
5. Dulia, A., & Liutyi, V. (2023). Dosvid predstavnytstva interesiv vnutrishno peremishchenykh osib nederzhavnykh mekhanizmy [Experience of representing the interests of internally displaced persons by non-governmental organizations]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (3), 15–22. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.3> [in Ukrainian].
6. Dulia, A. V., Lekholetova, M. M., & Spirina, T. P. (2026). Sotsialnyi menedzhment yak instrument rozvytku sotsialnoi roboty v hromadi [Social management as a tool for the development of social work in the community]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii*, 14(1), 114–125. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2026-14-8> [in Ukrainian].
7. Liutyi, V., & Dulia, A. (2023). Simii vnutrishno peremishchenykh osib z ditmy: Potreby ta stratehii opanuvannia skladnykh obstavynamy [Families of internally displaced persons with children: Needs and strategies for coping with difficult circumstances]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (1), 49–58. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.7> [in Ukrainian].
8. Liakh, V. V. (2024). Kharakterystyka problem i vyklykiv, iz yakymy stykaiutsia hromadski orhanizatsii Ukrainy, shcho nadaiut sotsialnu pidtrymku vnutrishno peremishchenym osobam [Characteristics of problems and challenges faced by public organizations of Ukraine providing social support to internally displaced persons]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*, (2), 62–72. <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-62-72> [in Ukrainian].
9. Liakh, V. (2025). Kliuchovi zavdannia sotsialnoi roboty z pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Key tasks of social work to support internally displaced persons in Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (2), 134–140. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.18> [in Ukrainian].
10. Liakh, V. (2024). Pidkhody do klasyfikatsii sotsialnykh proiektiv hromadskykh orhanizatsii [Approaches to the classification of social projects of public organizations]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (2), 72–79. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.11> [in Ukrainian].
11. Spirina, T., Kotelevez, A., & Dulia, A. V. (2025). Ohliad dosvidu proiektnoi diialnosti neuriadovykh orhanizatsii shchodo sotsialnoi pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib [Review of the experience of project activities of non-

governmental organizations regarding social support for internally displaced persons]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii*, 1(12), 36–43. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2025-12-19> [in Ukrainian].

12. Spirina, T., & Martyniuk, Ya. (2024). Proiektuvannia yak instrument rozvazhannia problem terytorialnykh hromad, postrazhdalych vid voiennykh dii [Designing as a tool for solving problems of territorial communities affected by military actions]. *Naukovyi visnyk Pivdennoukraiinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. K. D. Ushynskoho*, 3(148), 105–109. <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/21394> [in Ukrainian].

13. Gunko, S., & Liakh, V. (2026). Digitalising social work support for internally displaced persons in Ukrainian communities. In T. Semigina (Ed.), *Social work in wartime Ukraine: Changing the professional landscape* (pp. 155–186). Teadmus. <https://teadmus.org/main-publications/sm-102> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 30.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.09.2026